

آن شخص در آن ولایات حکومت کند در این فرض بنده اگر صلاح دولت و ملت هست ما بخواهیم این مطلب را واگرمصلاح ندانید عرض بنده رایادله و برهان رد کنید

حاجی سید نصرالله - بقول آقای تقی زاده مامصادف خیلی مشکلات میثویم وخواهیم شد این یکی از آن مشکلات است بکسپر قانون برای این مسئله بنویسید واداین مطلب بگذریم.

آقا سید حسن تقی زاده - جهت این مباحثات طولانی را نمی دانم . ماهه می دانیم چندین سال مردم ایران زیر بار ظلم حکام بوده اند ماوکیکل رعیت هستیم و اینمجلس مجمع عقلانی ملت است بواسطه اینکه تمام رعیت زیر بار ظلم بوده اند هر وقت تشکی کردند باید آن حاکم را با چند نفر از منظمین خواست که حضورا احضار حق شود ولی اول علاج آن عزل حاکم است حال این مسئله را رجوع بکنیم مثل سابق بکسکومت تعقیق بکنند نمیشود و شاید هیئت حالیه هم تکلیفش همین است اما باید در یک دقیقه عزل شاهزاده را بخواهیم یعنی باید رای بدهیم .

آقا شیخ حسین - ما این مجلس را همچو میدانیم باید قانون وضع کند که تمام مردم در تحت آن قانون باشند این مطلبیکه من عرض کردم هر کسی منکر است باده ثابت کند و الا قانون نوشته شود.

(جمعی از وکلا مسئله که آقا شیخ حسین طرح نمود پسندیده و تصویب نمودند در این خصوص در درباب تغییر حکومت اصفهان رایها مختلف شد بعضی را عقیده این بود که در همین مجلس اخذ رای شود برای عزل شاهزاده ظل السلطان و نوشتن قانون برای اشخاصیکه در حرا دارای آب وملك هستند بانچایرای حکومت نروند ومخیر السلطنه و بعضی را رای این بود که خوب است مجلس از تکلیف خود تجاوز نکند از هر جانی تشکی بشود دنه اول بوزارت داخله اظهار شود شاید آنها جوابی بدهند که ما متقاعد شویم پس از مباحثه و مذاکره زیاد رئیس گفت ما رای را در مواد قانونی اخذ میکنیم یک چیزی برای مسئله که آقا شیخ حسین طرح کردند نوشته شود روز سه شنبه بعد از مذاقه و مباحثه رای گرفته شود اما در مسئله تغییر حکومت اصفهان دیگر اخذ رای نمیخواهد مجاله این تلکرافات برای وزارت داخله فرستاده شود و بجهت فردا جواب خواسته شود در همینطور قرار گذاشته شده وشروع بمذاکرات در شرایط بانک ملی شد .

آقا سید محمد تقی - سورت شرایط استقراض دولت را از بانک قرائت کرد قریب باین مصون . (۱) چهار کرور بانک ملی بدولت قرض خواهد داد .

(۲) بانک ملی بر حسب تصویب مجلس شورای ملی قبول میکند چهار کرور بدولت قرض بدهد که بصرف مخارجیکه مجلس تصویب کند بر صد چون صد هزار تومان آنرا مجلس تصویب کرده فعلا بانک خواهد داد که موافق شرایط مینه بعوالجات دولت داده شود وباقی موقوف بر این استکه وزیر مالیه صورت باقی مانده مخارج بنویسند و از روی دقت بمجلس بدهد که تمام بدهی دولت بار باب حقوق وصاحب جمعان دیوانی معلوم

شودید از تصویب مجلس شصدهزار تومان بار باب حقوق بدهد وقیش از باب حقوق را جمع آوری نموده سهام شرکت به آنها داده ودر شرح دولت محسوب دارد یا کلیه دو کرور بکصد هزار تومان را در مدت دو سال بهشت قسط مساوی بعواله دولت بار باب حقوق و غیره بدهد .

(۳) منافع از قرار صدی نه در سال است و در سه سال دولت از این مبلغ سالی دوست هزار آنرا از بابت اصل و منافع تادیه خواهد کرد ولی بمدای سه سال از بابت اصل وفرع سالی دوست و پنجاه هزار تومان خواهند داد تا اصل قرض مستهلك شود .

(۴) محل ادای وجوه سالیانه این قرض از اصل و فرع از عایدات کمرک جنوبی خواهد بود و اگر کفایت نکرد از مالیات داده خواهد شد .

(۵) از کلیه وجوه مالیات که تحویل بانک میشود تا دوازده کرور از صد تومان یک تومان حق العمل بانک ملی خواهد بود ودر دوازده کرور تانای که بیست و چهار کرور بشود صد تومان پنجاه هزار و آنچه از بیست و چهار کرور زیادتر شد صدی ربع خواهد بود و اگر پولی از دولت بماند بملاوه وجوه جاری بانک صدی چهار و نیم منافع خواهد داد و اگر دولت زیادتر گرفت بانک درصدی نه منافع حساب خواهد کرد و این قرار فصل پنجم تأمات ه سال برقرار است .

(۶) اگر علاوه از خمس سرمایه دولت قرض نماید شرایط آن بقراضی طرفین قرار داده خواهد شد .

(۷) کرایه و خرج حمل وجوه مالیه از محلی بمحل دیگر برعهده دولت خواهد بود .

(۸) فعلا بمدای وضع وجه استقراض حالیه زیاده بر آنچه تعویل بانک ملی خواهد شد نباید حواله شود .

(چون بعضی از مؤسین بانک ملی در مجلس حضور نداشتند و این شرایط محتاج باصلاحات ومذاکرات زیاد بود بمدای فی الجمله مذاکرات قرار شد در روز یکشنبه ۲۵ در مجلس مخصوص بدون حضور تماشاچیان مذاقه ومباحثه شده پس از تفتیح و تصویب اخذ رای شود .)

مذاکرات دارالشورای ملی

(۲۷ محر الحرام ۱۳۲۵)

امروز دو نفر وکلای قزوین آقا شیخ حسین شهیدی و آقا میرزا حسین طیبی با هیئتی از مستعینین دوساعت بفرود مانده وارد مجلس شدند بعد از تبریک و پذیرائی

آقا شیخ حسین شهیدی - بعد از رسیدن تلکراف احضار به مجلس مقدس شورای ملی تمام اهالی قزوین شاد و خرم بدهای ذات اقدس شهرباری خلد الله ملکه رطب لسان وتوفیق و تایید وکلای معترم را خواستار شدند این جا باین هم امر مجلس معترم را اطاعت کرده حرکت نمودیم قریب سی هزار نفر تا دو فرسخ مشایعت کردند یک میدان که از عموم مشایعین دور شدیم قریب پنجاه نفر از جوانان اهل علم از سادات و غیر سادات بتعمیل بسمت ما میآمدند کالسه که را نگاه داشته رسیدند

قرآنی بیرون آورده اظهار داشتند که ماها قریب بهزار نفر هستیم که تمامی قسم یاد نموده وقران را مهر کرده ایم که هرگز مخالفت بامجلس شورای ملی ننمائیم و در همراهی با اوامر ونواهی مجلس از جان و مال خود بهیچوجه دریغ نکنیم از شما هم استدعا داریم که محض اطمینان با ما هم قسم شده قرآن را مهر نمائید ما هم قسم یاد نموده قران را مهر کردیم بعد گفتند مطلب دیگر ما این است که سلام ما را بمجلس مقدس شورای ملی رسانیده ازوکلای معترم اجازه بخواهید که روزی دوساعت اجازه فرمایند لباس سربازی پوشیده مشق جانفشانی نمائیم .

(عموم نهایت تحسین و تمجید از علو همت و همراهی ایشان نمودند) .

حاجی معین التجار - در خصوص اصلاح مالیه که اهم مطالب است کمیسیون تشکیل شده حال قریب پنجاه روز است که بگذرد و چیزی هم از سال باقی نیست نتیجه چه شد ؟

حاجی محمد اسمعیل آقا - یکی دو مجلس حاضر شدیم جناب ونوق الدوله فرمودند فعلا کاری نداریم تا صورتهاست استتخا شود .

حاجی معین التجار - قبل از عید باید بودجه مالیه نوشته شود در روز بیشتر بعید مانده ترتیب حکام باید معین شود .

حاجی امین الضرب - ونوق الدوله تشریف دارند تعقیق بفرمائید .

سیدالحکما - از قراریکه تعقیق شد ونوق الدوله گفتند اشخاصیکه از چند محل موجب ومستتری وغیره میبرند در یکجا جمع آوری میکنیم برای سهولت قرائت در مجلس وغیره .

میرزا محمود خوانساری - از قراریکه شنیدهام دستورالعمل حکام را نوشته اند در این صورت اقدامات مجلس چه فایده دارد ؟

ادب التجار - تدارکات متظلمانه اهالی اصفهان را از علما و طلبه و کلیه رعایا قرائت کرد که خلاصه آنها از این قرار است .

ده روز است که بواسطه تعدیات فوق العاده دست از کار کشیده در قونولوغانه و تلنگر افغانه متعصمین اجزا حکومت اطراف قونولوغانه و تلنگر افغانه متعزق هر یک از ماها را که دست آورده بقدر امکان اذیت وآزار می نمایند امنیت بکلی مسلوب است خانه آقا سید ابراهیم را که از جمله متکلمین است چایبدهاند وای بحال ملتیکه امناء دولت وارکان مملکت موجبات سلب آسایش آنها را اینطور فراهم آرند .

حاجی محمد اسمعیل آقا - در این خصوص مجلس رای داده وبه امام متبحر صدارت عظمی هم نوشته شد دیگر مذاکره لازم ندارد اگر صلاح بدانند برای تأکید چیزی نوشته شود .

رئیس - آروز که در مجلس مذاکره شد دبیرالملك معان وزارت داخله حضور داشتند البته مذاکرات مجلس را در این خصوص راپورت کرده اند نتیجه مذاکرات مجلس هم فرستاده شد صورت این تلکرافات هم بهتیمینم باید فرستاده شود تا به بنیتم چه اقدام می کنند .

آقا میرزا فضلعلی - آروز که دبیرالملك از مجلس رفت بنا بود جواب بیاورد چرا نیامد **آقا سید حسین پروجر دی** - دبیرالملك شاید تا

ملاحظه کنیم که این قانون خوب است با همی بینم حکامی که ملائکه چه قدر ضرر برای رعیت دارد اولاً کندو انبار میکنند و رعیت همیشه محتاج هستند و دیگر این که رعیت از ترس او نمیتوانند اظهار تظلم کنند باید ملاحظه حال عموم را کرد سکار بشخص ندادیم .

حاجی معین التجار - این مسئله خیلی مهم است و اجرائش خالی از اشکال نیست حکام فقط همین اینها نیستند که از طرف دولت معین میشوند حکام جزه خوانین و رؤسای ایلات که تمام ملک میباشد و این قانون را امروزه بهینیم میشود اجرا کرد بانه دیگر اینکه قانون را تیکه تیکه باید گذاشت یا باید اساس را درست کرد.

دکتر ولی الله خان - بعضی چنین تصور میکنند قانونیکه وضع شده بیکر نمیشود و اولاً برداشت این نیست قانون دوقانون است یک قانون آسمانی الهی که آن تغییر و تبدیل ندارد (لا یمدل الکلماته) و یک قانون مرضی ما این قانون عرضی را میگوئیم و بهینیم قلمی دون فصل وضع شد و مدیج آوری شده و ومدون گشته یا یکدفعه . مملوست هر قانونی که وضع شد بواسطه یک حادثه جعل شده همین قانون که امروز صحت شد اگر بنا باشد که کلیه ملائکه دست از حکومت بکشند این غلط است باید یک ترتیب صحیحی داشته باشد و تیکه تیکه ماصفات کتب را ملاحظه کنیم می بینیم که هر قانونی بمقتضای وقت در یک جایی گذاشته شده آن اوقاتی که در فرانسه ملوک الطوائف بود بمقتضای وقت تیکه تیکه قانون وضع و جعل می نمودند بجه آنها را جمع میکردند حال فکر کنید این مملکت ما سالهای سال است که مردم آن مظلوم واقع شده اند عدلیه هم طول دارد که درست شمات آن در همه جا دائر بشود پس حالا باید این قانون را یک اندازه جعل کرد که فایده داشته باشد نه مطلقاً .

حاجی محمد ابراهیم - ما قطع داریم که پنج نفر زدند یک نفر از آنها را گرفتیم و گال قدرت هم داریم که ایشان را بگیریم حالا این یک نفر را کتیم برود که ما قوت خود را بانها نشان بدهیم بالازم نیست .

حاجی سید نصر الله - این حرفها سیر در حواشی است قانون را خواه خارجه وضع کرده باشند یا نکرده باشند ما مکلفیم بمعالصی که در آن ماده است . در این که قانون مقید است مدیج شبه نیست آن شخص حاکم اگر با کفایت است برود بحکومت جای دیگر این که میگوئید فرق نمیکند من میگویم آیا ممکن است کسیکه چهارصد بار چه ده داشته باشد تا ملک او شرب نشود و استیفای حظ نفس خودش را نکند بگذارد ملک غیر مشروب بشود این از معاللات است مگر دارای صصمت باشد .

حاجی معین التجار - بمقتضای وقت ملاحظه کنید کار با شخص ندادیم چهارصد بایشتر یا کمتر این قانون شما کلیه است و میخوایم بهینیم که موقع اجرائش هست ؟

حاجی سید نصر الله - شما مقصدی در پیش دارید که از کوه البرز بزرگتر است اگر این پیش نرود آن هیچ پیش نخواهد رفت .

حاجی معین التجار - این قانون را بطور عموم بنده مقید ندارم زیرا که بعضی موارد موقع اجرا ندارد .

آقا میرزا ابوالحسن خان - این قانون

برای مراعات مائی ولایات و ایالات خیلی لازم است بصصت این که بنده این مفسد را در زمان حکومت صاحب دیوان در فارس مشاهده کردم چون ملاک بود از بابت نان خیلی ضرر ها بر مردم وارد آمد بقیقه من در حق آنها صصیح است (بعضی تصدیق کردند)

احسن الدوله - ملک داشتن و نداشتن مناسط در ظلم کردن و نکردن نیست چنانچه در چهار سال قبل نظام السلطنه آمد باآذربایجان هیچ ملک نداشت آنتی افرخت که هنوز هم شراره اش در آذربایجان باقیست این تقصیر خودمانست اگر اتحاد باشد حاکم کاری نمیتواند بکند اگر اصل آذربایجان در آنوقت مثل حالا متحد بودند او نمیتوانست یک تخم مرغ از تمام آذربایجان فایده ببرد یعنی تمدی نماید . پس باید قانون نوشت و همگی متحد باشیم که کسی نتواند ظلم بکند .

آقا سید حسین - مقصود از این قانون در حکم ککل و فرمان فرمایانست امروز بمقتضای وقت برای آنها باید قانون را نوشت اگر بعدما مقتضی باشد بطور تعمیم تا حکام جزه و مباشرین حکومت را هم دارا باشد چه ضرر دارد .

آقا سید حسین تقی زاده - یک قانونی که در تمام صور نفع داشته باشد و در هیچ موضوعی ضرری متصور نشود میان دو ملیون مواد قانونی نادر است در عالم لایذ بکفر ضرر خواهد داشت قانون باید نوعیت و اغلیت داشته باشد پس نمیشود یکی دو مثال گفت این قانون خوب نیست این قانون خوبست میگوئیم در آن موارد بتدریج و مقتضای وقت اجراء بشود یا مواردی که باید مستثنی کرد استثنا میکنیم .

رئیس - هر مطلبیکه اول صصبت بشود اطراف او ملاحظه نشده است بنظر اولی خوب می آید ولی وقتیکه طرح شد معلوم میشود نظرهای دیگر هم هست پس تعجیل نباید کرد و قدری تامل و فکر بکنید جهات او ملاحظه بشود آنوقت مذاکره کرده وضع بشود .

آقا حسن تقی زاده - پس خوب است که بیونی برای اصلاح آن مقرر بشود

وقایع و مذاکرات روز پنجشنبه ۲۹ شهر محرم الحرام ۱۳۲۵ دارالشورای ملی
خلاصه مذاکرات روز سه شنبه ۲۵ رآقا سید محمد تقی قرائت کردند .

رئیس - این کارها و تظلمات شخصی که هر روز بمجلس وارد و اظهار میشود اصیاب زحمت شده و مجلس را از کار و تکلیف خود باز داشته باید نظام نامه بلدی امروز قرائت شده اصلاح شود که مردم یک اندازه آسوده شوند .

(چون امروز چند نفر از اهل اصفهان در مجلس حضور داشتند جمعی از وکلا اظهار کردند اول اصلاح کار اهالی اصفهان بشود سکه از همه امور مقدم و مهم تر است جمعی دیگر از وکلا گفتند آنچه وظیفه مجلس بوده در این باب اقدامات

نموده و آنان هم چند روز است حجج اسلامیه و وزراء در دربار و تلگرافخانه مشغول اصلاح این کار هستند)

آقا سید مصطفی - اصفهان صد هزار بلکه بیشتر جمعیت دارد لابد پنجاه هزار نفر از آنها متظلم هستند آیا بانها ظلم شده بانه و باید رفع ظلم و رسیدگی بشود بانه ؟ حال هر طور که صلاح است اقدامی نمائید که اینها آسوده شوند .

رئیس - جواب این سؤال شما همان است که پررورز گفته شد اگر بیک نفر هم ظلم بشود باید رفع کرد ولی از راهش و راه صصیح همین است که در وقت ما باید اینگونه امور را بسوابجهای لازمه اظهار نمائیم و جواب بخواهیم .

آقا سید عبدالحمین شهشانی - جناب رئیس می فرمائید آنچه تکلیف مجلس و مجلسیان است گفتگو نمائید امروز میخواستیم این صصبت را نمایم که در چه خصوص گفتگو شود بفرمائید و گمانم این است این وضع که فعلا داریم مخالف با نظامنامه است زیرا موافق نظامنامه این است که وکلا از اطراف بیایند اینجا باتفاق بکنند اصلاح امور کنند بطور عدل و مساوات اگر نباشد بطوریکه وضع سابق اقتضا میکرد حکومت مستبد باشد و وزراء مشغول چنانکه گفتند مشغول هستند بهمان حال سابق بمانند اختصاص باصفهان و جاهای دیگر ندارد چند روز دیگر از همه جا صدا بلند خواهد شد وضع تهران بدتر از جاهای دیگر است . جهت این اختلافات این است که مجلسیان معلوم نیست بتکلیف خود عمل میکنند یا نه باید اوضاع سابقه برداشته شود و در سلطنت مشروطه امور بطور عدل و مساوات اصلاح کرد اگر ما ترتیب امور را ندانیم یا اگر چنانچه بدانیم و بعمل نیآوریم . همه روزه مبتلا خواهیم بود ترتیب در این کار اتفاق و اتحاد است که اولین کار واجب است و اگر چنانچه این اتفاق و اتحاد را نگذاریم دستمجمک کردیم تمام این حرفها از میان خواهد رفت چون ما از اول تکلیف واجب خودمانرا فراموش کرده ایم اینطور شد ما قسم یاد کردیم و قوه مجریه ما قسم یاد نکردیم است و اینکه فرمودند نظامنامه بلدی نوشته شده آیا قوانین بلدیه ملل متدنه است یا با اصلاح اینجا قانون انجمن محلی است که جزو عدلیه است .

رئیس - اشتباه نشود این قوانین بلدییه است چون امروزه شهرها خاصه طهران خیلی مشغول است این قانون بلدی تمام شود دیگر ما آسوده میشویم و همه روز تظلمات شخصی و غیره بمجلس اظهار نمی شود و یک قانون دیگری است نوشته میشود مال انجمن های محلی است که باید حفظ حقوق و عدالت را نماید آنهم در همین چندروزه تمام شده در مجلس قرائت خواهد شد .

(در این موقع آقا میرزا ابوالحسنخان تلگرافی ابراز کرد که اهالی شیراز بتوسط ایشان مخابره نموده بودند قرائت شد قریب باینضمون)
(صدرالماده و سایر قنویان ملت و حامی انجمن اسلامی که قریب باینصند نفرند بجهت بیشرفت امور دو روز قبل از قوام الملک خواهش تشکیل انجمن کردند تا دستور العمل برسد این مطلب برخلاف رأی استبدادبان شده قوام الملک دیروز باولای دولت از چند نفر محترمین شکایت کرده هبیتقدر بداند هر گاه نسبت بمحترمین